

lu anlamda da kullanılır. Meselâ evlâdın ebeveynine karşı görevleri arasında sayılan zül (el-İsrâ 17/24), müminlerin nitelikleri arasında zikredilen ezille (el-Mâide 5/54) “şefkat, merhamet, tevazu, yumuşaklık” gibi mânalarla açıklanmıştır (Taberî, IV, 626-627; VIII, 61; İbn Sîde, XI, 47; Şevkânî, II, 60; III, 247-248). 3. Âyetlerde zillet kavramı “bir şeyin elde edilebilir, kullanışlı ve yararlanılabilir olması” anlamında da geçer. Dünyanın ve dünyevî nimetlerin insanların yararlanmasına elverişli kılınması (el-Bakara 2/71; Yâsîn 36/72; el-Mülk 67/15), cennet meyvelerinin uzanıp alınabilecek kadar yakın olması (el-İnsân 76/14; krş. Taberî, XII, 364-365; Şevkânî, V, 404) bu kavramla ifade edilmiştir.

Zillet kavramı hadislerde de genellikle “aşâğılanma, âcizlik, zayıflık” mânasında kullanılır. “Allahım! Yoksulluktan, kırlıktan, zilletten, zulmetmek ve zulme uğramaktan sana sığınırım” şeklinde dua eden Hz. Peygamber (Ebû Dâvûd, “Vitr”, 32; Nesâî, “İstifâze”, 14-16; İbn Mâce, “Duâ”, 3) müminin kendini zillete düşürmesini uygun görmemiştir (Müsned, V, 405; İbn Mâce, “Fiten”, 21; Tirmizî, “Fiten”, 66). Müslümanların zayıf durumda bulunduğu bir zamanda Resûl-i Ekrem ileride İslâm’ın bütün evlere gireceğini, Allah’ın İslâm’ı aziz, küfrü zelil kılacağını bildirmiştir. Bu hadisi rivayet eden Temîm ed-Dârî daha sonra onun bu müjdesinin gerçekleştiğini, müslümanların mal, itibar ve izzet sahibi olduklarını, buna karşılık inkârcıların gün geçtikçe zillete düşüklerini belirtmiştir (Müsned, IV, 103, 614; ayrıca bk. Ebû Dâvûd, “Ramazân”, 9; İbn Mâce, “İkâme”, 178). Nitekim Medineliler de zelil durumda iken İslâm sayesinde onur ve itibar kazanmışlardır (Müsned, III, 57). Mekke müşriklerinin Hudeybiye Antlaşması’nın başlığına, “Allah’ın elçisi Muhammed” yerine “Abdullah oğlu Muhammed” yazılmasında direnmeleri ve Hz. Peygamber’in buna razı olması üzerine Hz. Ömer, “Niçin bize bu zilleti kabullenmek düşüyor?” demiş, ancak sonraları Hz. Peygamber’in ne kadar isabetli davrandığını anlamıştır (Müsned, IV, 325). Hadislerde müslümanların birbirini zelil ve hakir görmemeleri (Müsned, I, 41; VI, 256), küçük düşürülenlerin haklarını savunmaları (Müsned, III, 487), özellikle yöneticilerini aşâğılamaktan sakınmaları (Müsned, V, 165, 387, 406) istenmiştir.

Ahlâk ve âdâba dair kitaplarda insanın saygınlığını korumasının önemi üzerinde durulmuştur. Kişinin kendini zillete düşürecek tutumlardan sakınması, toplumda saygınlık kazanacak davranışlarda bulun-

ması, başkalarına ihtiyaç duymayacak kadar varlık sahibi olması, özellikle nefsinin tamahtan arındırıp zilletten korunması gerektiği belirtilmiştir. Filozof Ebü'l-Hasan el-Âmirî ilim ve hikmeti, cömertlik ve adaleti seçen, iffetini koruyan, ibadete devam eden, tevekkülünde ve akîdesinde samimi olan kimsenin, bu erdemlerin kendisine kazandıracağı zihinsel ve ruhsal gelişmişlik sayesinde zillet ve kaygılardan kurtulacağını ve özgürlük, adalet, gayret, onur gibi niteliklerle donanacağını söyler (el-Emed ‘ale’l-ebed, s. 107). Aşırı arzu ve beklentilerin insanı zillete düşüreceğini belirten İbn Hibbân, özgürlüğü seven kimsenin kendisine ait olmayan şeylerle ilgilenmekten kaçınmasını öğütler (Ravzâtü'l-‘uḳalâ’ ve nüzhetü'l-fuzalâ’, s. 142). İbn Hazm açgözlülüğü her türlü zilletin, keder ve mutsuzluğun temeli sayar, bunun ziddinin ruh temizliği olduğunu yazar. Ona göre tamah olmasaydı kimse kimsenin önünde eğilmezdi (Ahlâk ve Davranış Tarzları, s. 66, 76). Erdemli insan için şeref maldan daha değerlidir (a.g.e., s. 109). Aynı görüşleri tekrarlayan Mâverdî de minnet altında kalmaktan sakınmayı tavsiye eder; çünkü minnet özgür insanın köleleşmesine yol açar. Allah’ın hür yarattığı insanın başkasına köle olması yakışmaz. Kişinin kendini küçük düşürmemesi için başkasına ihtiyaç duymaktan kurtulması, bunun için de meşrû yoldan kazanç sağlaması gerekir; zira helâl kazanç insanı zillete düşmekten kurtarır (Edebü’l-dünyâ ve’l-dîn, s. 308, 314-321). Mutasavvıflara göre vermekte izzet, almakta zillet vardır (Serrâc, s. 263). Bununla birlikte bazıları nefsi riây ve kibirden korumak amacıyla zilleti geçici bir terbiye aracı kabul eder. Allah’ın kulluna verdiği en büyük izzet ona nefsinin zilletini göstermesidir (Kuşeyrî, et-Taḥbîr, s. 49). Kaynaklarda nefsin gururunu kırmak için dilencilik yapan, zelil ve hakir görünmekten hoşlanan sûfilere dair menkıbeler anlatılır (meselâ bk. Hücvîrî, s. 605; Kuşeyrî, er-Risâle, I, 435, 436, 438; Ferîdüddin Attâr, s. 557).

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu’cem*, “zll” md.; *Müsned*, I, 41; III, 57, 487; IV, 103, 256, 325, 614; V, 165, 387, 405, 406; VI, 256; Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, Beyrut 1412/1992, IV, 325, 626-627; V, 165, 387, 406; VI, 256; VIII, 61; XII, 364-365; İbn Hibbân, *Ravzâtü’l-‘uḳalâ’ ve nüzhetü’l-fuzalâ’* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd v.dğr.), Beyrut 1397/1977, s. 142-148; Serrâc, *el-Lüma’*, s. 263; Ebü'l-Hasan el-Âmirî, *el-Emed ‘ale’l-ebed* (nşr. E. K. Rowson), Beyrut 1979, s. 107; Mâverdî, *Edebü’l-dünyâ ve’l-dîn* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), Beyrut 1398/1978, s. 308, 314-321; İbn Hazm, *Ahlâk ve Davranış Tarzları: Nefislerdeki Ahlâki Hastalıkların*

Tedavisi (trc. Mustafa Çağrırcı), Ankara 2012, s. 66, 76, 109; İbn Sîde, *el-Muḥkem ve’l-muḥitü’l-a’zam fi’l-luḡa* (nşr. Mustafa Hicâzî – Abdülaziz Berhâm), Kahire 1419/1998, XI, 47-49; Hücvîrî, *Keşfü’l-maḥcûb* (nşr. İsmâ‘îl Abdülhâdî Kindîl), Beyrut 1980, s. 605; Kuşeyrî, *er-Risâle*, I, 435, 436, 438; a.mlf., *et-Taḥbîr fi’l-tezkîr* (nşr. İbrâhîm Besyûnî), Kahire 1968, s. 47-49; Râgîb el-İsfahânî, *ez-Zerf’a ilâ mekârimi’ş-şerf’a* (nşr. Ebü'l-Yezîd el-Acemî), Kahire 1405/1985, s. 291, 299; Gazzâfî, *İḥyâ’*, III, 344-345, 368-369; Zernûcî, *Ta’lîmü’l-müte’allim* (nşr. Mustafa Âşûr), Kahire 1972, s. 41-42; Ferîdüddin Attâr, *Tezkiretü’l-evliya* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1991, s. 557; Şevkânî, *Fethu’l-ḳadîr*, Beyrut 1412/1991, II, 60; III, 247-248; V, 404.

MUSTAFA ÇAĞRIRCI

ZİLYEDLİK

Mâlik sıfatıyla veya mâlik gibi tasarruf etme niyetiyle bir mal üzerinde kurulan fiilî hâkimiyet anlamında fıkıh terimi.

Arapça’da aidiyet, sahiplik bildiren zû/zî harfiyle “el” anlamındaki *yed* kelimesinden oluşan ve “bir şeyi elinde bulunduran kimse, sahip” anlamına gelen *zilyed* *Mecelle*’de, “Zilyed bir ayna bilfiil vaz’-i yed eden yahut tasarruf-ı mülk ile tasarrufu sabit olan kimse” şeklinde tanımlanır (md. 1679). *Zilyedlik* de mâlik sıfatıyla veya mâlik gibi tasarruf etme niyetiyle bir ayn üzerinde kurulan fiilî hâkimiyettir. Klasik kaynaklarda zilyedliği ifade etmek üzere *yed*, *sâhibü’l-yed*, *zî’l-yed*, *vad’u’l-yed*, *milḳü’l-yed* gibi kavramlar kullanılmış. Mâlikîler ise genellikle *hiyâze* kelimesini tercih etmiştir. Hukuk kaynaklarında zilyedlik *kabz* ve *istilâ* kavramlarıyla da ifade edilmiştir (bk. İSTİLÂ; KABZ). Belli şartlarda mülkiyet kazandırıcı bir yol olduğundan konunun zaman aşımı kavramıyla da ilgisi vardır.

Zilyedlik konusuyla ilgili bilgiler klasik fıkıh literatürünün muâmelâtla ilgili rehın, şüf’a, dava, şahitlik, gasp, ihyâü’l-mevât, arazi gibi bölümlerinde meseleci bir metotla verilmiş, zilyedlik kavramına dair nazârî konu ve kurallar da bu kaynaklarda konuya ilişkin fikhî meseleler ve çözüm yolları işlenirken belirginleşmeye başlamıştır. Günümüzde de eşya hukukunun en problemli alanlarından birini teşkil eden zilyedliğin ilişkili olduğu alanların genişliği dikkate alındığında bu durum tabii karşılanmalıdır. Klasik kaynaklarda zilyedliğin açık bir tanımlanmamış olmakla birlikte fakihler, daha baştan itibaren mülkiyetle zilyedliğe ayrılarak bunların arasında fark bulunduğunu, mülkiyet delilinin zilyedlik delilinden daha kuvvetli, zilyedliğin ise mülki-

yetten daha genel olduğunu ifade etmiş, bu arada zilyedliği tanımlamaya yönelik bazı açıklamalar da yapılmıştır. Meselâ Şehâbeddin el-Karâfi'nin "yed"le ilgili tarifini geliştiren Hattâb şöyle der: "Yed bitişiklik ve yakınlıktan ibarettir. Bu da derece derece olup en yüksek derecesini kişinin üzerindeki elbisesi, daha sonra ayağındaki ayakkabısı, ardından belindeki kuşağı oluşturur. Bunları kişinin üzerinde oturduğu halı, bindiği veya gözetimi altındaki hayvanlar takip eder. Hayvana binenle onu idare eden arasında tartışma olursa zilyedlik yeminle birlikte hayvana binene aittir" (*Me-vâhibü'l-celil*, VI, 209-210).

Bir şeye vaz'-ı yed etmek / el koymak veya onu eli altında bulundurmak o şeyin niteliklerine yahut kullanım özelliklerine göre değişebilir. Meselâ evdeki hizmetçinin kullandığı eşya, özel şoförün kullandığı otomobil veya gayri menkul niteliğindeki tarla, bizzat sahibinin eli altında değildir. Bir malı işçiye, kiracı ve emanetçiye bırakmada olduğu gibi fiilî hâkimiyetinden vazgeçmeden başkasının iktidarına bırakanın zilyedliği, mal bırakılan tarafın malı bırakmanın hâkimiyetini inkâr etmediği sürece geçerlidir. Bir şahsın zilyed sayılması için onun bir eşya üzerinde fiilî hâkimiyet icra edebilecek kudrette bulunması yeterli olup bunun meşrû bir sebebe dayanmasına veya fiilen ilgili eşyada tasarrufta bulunmasına gerek yoktur. Bu sebeplerdir ki bir malı gasbeden veya çalan o malın zilyedi sayılır. Bu açıklamalardan hareketle zilyedlik, "fiilî olarak menkul veya gayri menkul bir malı mâlik sıfatıyla yahut o şeyde mutasarrıf olarak elde tutma" şeklinde tanımlanabilir.

Zilyedliğin hukukî mahiyeti öteden beri hukuk sistemlerinde ve doktrinde geniş bir tartışma konusudur, bu konuda farklı hukuk sistemleri değişik ölçütler benimsemiş ve farklı hükümler ortaya koymuştur. Roma hukukunda bir kimsenin zilyed olup olmadığı, malı fiilî hâkimiyetinde bulunduran kimsenin iradesine göre değil bu hâkimiyetin objektif unsuru olan hukukî sebebe bağlı olarak belirlenmiştir. Zilyedliği muteber bir hukukî sebebe dayanmayan kişi kendi isteğiyle bunu hukuka uygun hale getiremeyeceği gibi ona mâlik de olamaz. Cermen hukukunda zilyedlik bir şeyi elde tutmaktan ibaret olmayıp hakiki fiilî hâkimiyete dayanır. Bu sistemde eşya üzerinde maddî hâkimiyet sahibi olanlar yanında o şeyi kullananlar, semeresinden faydalananlar veya kirasını toplayanlar da zilyed sayılır. Cermen hukuk sisteminde birden fazla kimse aynı şeyden aynı

anda yararlanabilir. İsviçre ve Alman medenî kanunlarında zilyedliğin tanımı, korunması ve menkullerin mürûrüzamanla iktisabı Roma hukukundan, zilyedliğin çeşitleri, zilyedlikten doğan karîneler ve zilyedliğin kapsamıyla ilgili hükümler Cermen hukukundan alınmıştır. Günümüz Türk hukukunda zilyed herhangi bir eşya üzerinde fiilî hâkimiyet kuran kişiyi ifade eder. Bir şeyin mâlik olan veya mâlik olma arzusuyla fiilî hâkimiyet kuran kimseye "aslî zilyed", irtifak hakları ve rehinde olduğu gibi sınırlı aynı veya şahsî hak sebebiyle fiilî hâkimiyet kuran kimseye de "fer'î zilyed" denir.

Fıkıhta zilyedliğe yüklenen anlam ve fonksiyonlar daha çok gerçek hak sahibinin hakkını gözetme esasî üzerine kurulmuştur. Zilyedlik bir nesneyi hakikaten veya hükmen elinde bulundurma durumudur; kural olarak bir aynı hakkın varlığına karîne teşkil eder, ancak aynı hak doğurmaz. Zilyedlik konusuna geniş yer veren, mülkiyet düşürme veya kazandırma gibi önemli fonksiyonlar yükleyen Kara Avrupası hukuk sistemleriyle karşılaştırıldığında İslâm fıkhiyle aralarında önemli farklılıkların bulunduğu görülür. Zira söz konusu hukuk sistemlerinde öncelikle zilyedliğin korunması temel görüş olarak kabul edilir. Fakihler ise hakka dayanıp dayanmadığını dikkate almadan mutlak anlamda zilyedliği koruma yoluna gitmemiş, ancak şartlarını taşıması halinde kişilere dava açma hakkı tanımıştır. Kişinin eşya üzerindeki fiilî hâkimiyeti bir hakka dayansın veya dayanmasın hukukî anlamda bu hal zilyedlik olmakla birlikte tıpkı mülkiyet hakkında olduğu gibi fiilî hâkimiyetinin meşrû yollarla elde edilmesi şarttır; hukuka aykırı olarak elde edilen fiilî hâkimiyet mülkiyet doğurmaz ve intifâ hakkı vermez.

Konusu. Fakihler, zilyedlik hükümlerini özel mallar için geçerli kabul edip kamu mallarında uygulanamayacağını belirtmiştir. Zilyedliğin konusunu oluşturan şeylerin büyük bir bölümünü menkul mallar teşkil eder. Bu durumda, tek başına veya müştereken gerçek şahısların mülkiyetinde bulunan mallar yanında kamu kuruluşlarına ait döner sermaye işletmeleri ve devletin özel sermaye ile kurduğu ticarî ortaklıklar da zilyedlik konusu olabilir. Özel mülkiyete tâbi olmayan kamu malları üzerinde ise zilyedlik söz konusu değildir. Haklar ve menfaatlerin mal sayılıp sayılmamasıyla ilgili tartışmaların akdin sonucuna etkisi yanında zilyedlik açısından da önemli vardır. Eğer hak ve menfaatler mal gibi işlem görecektir olursa bunların üzerinde de

zilyedlik kurulabileceğini kabul etmek gerekir. Buna göre fakihlerin "ziyâde/zevâid" diye nitelendirdiği hukukî semereler mütemmim cüz olmaları sebebiyle zilyedliğe konu teşkil edebilir.

Türleri. Klasik fıkıh eserlerinde zilyedliğe dair doğrudan bir tasnif yer almamakla birlikte zilyedlik bir hak veya izne dayanıp dayanmaması ve tazmin gerektirip gerektirmemesi açısından bazı bölümlere ayrılabilir. Bir mal üç şekilden biriyle, mâlik sıfatıyla (yedü'l-milk), hukukî bir izne dayanarak (yedü'l-emâne) yahut gasp veya hırsızlık gibi haksız bir fiille (yedü'd-damân) bir kişinin hâkimiyetinde bulunabilir. Başkasına ait bir malı elinde bulundurma tazmin yükümlülüğü getirmiyorsa "yedü'l-emâne", aksi halde "yedü'd-damân" kavramlarıyla ifade edilir. Bilhassa gaspla ilgili bölümlerde haklı zilyedlik "yedü'l-muhikka", haksız zilyedlik "yedü'l-mubtıla/el-yedü'l-âdiye" şeklinde de anlatılır. Fıkıh kaynaklarının pek çoğunda zilyedlik kuvvetlilik veya zayıflık durumuna göre de bir sıralamaya tâbi tutulmuştur. İbn Rüşd, zilyedliği zayıftan kuvvetliye doğru babanın oğluya, oğlun babasıyla olan zilyedliği, akraba olan ortakların miras veya miras dışı bir sebebe dayalı zilyedliği, bir mülkte ortak olmayan akrabaların arasındaki zilyedlik, aralarında ortaklık bulunan, fakat akraba olmayan kimselerin ortaklıklarında bulunmayan bir başka şey üzerindeki zilyedlikleri ve aralarında ortaklık olmayan kimselerin ortaklıklarında yer almayan bir başka şey üzerindeki zilyedlikleri şeklinde sıralar (*el-Beyân ve't-tahşil*, XI, 146).

Zilyedliğin Kazanılması ve Kaybedilmesi. Zilyedlik, hâkimiyet iradesine bağlı olarak mal üzerinde hakikî veya hükmi fiilî hâkimiyetin kurulmasıyla kazanılır. Zilyedliğin maddî unsuru menkul veya gayri menkul bir malı elinde bulundurmadır. Malı elinde bulunduran kimsenin mal üzerindeki fiilî hâkimiyetinin sürekli olması ve o malda mâlik gibi tasarrufta bulunabilme imkânının bulunması şarttır. Zilyedliğin ne şekilde gerçekleşeceği ise eşyanın özelliklerine göre değişir. Menkul bir eşyayı yanında bulundurmamak, hayvana binmek, elbiseyi giymek, mubah mallara el koymak, avlanmak, dağlardan odun toplamak şeklindeki fiiller klasik fıkıh kaynaklarında verilen örneklerdendir. Bu durumlarda zilyed, fiilî kudreti altında bulunan şeye istediği anda erişilme ve onda tasarrufta bulunma gücüne sahiptir. Öte yandan zilyedliğin iradî unsuru kişinin bir şeyi fiilî hâkimiyeti altına alırken mülk

edinme yahut mâlik gibi tasarruf etme niyeti veya arzusuyla hareket etmesidir. Bu hususta onun bir şeyden faydalanmaya veya onu mülk edinmeye dönük genel bir irade ortaya koymuş olması yeterlidir. Mâlik olma arzusunun bulunmadığı, kısa süreli gerçekleşen yahut süreklilik niteliği bulunmayan fiilî hâkimiyet görünümleri hukukî anlamda zilyedlik olarak nitelendirilemez. Dolayısıyla bir kimse kendi bahçesine düşmüş olan başkasına ait eşyanın veya başkasının bahçesinde oturduğu sandalyenin zilyedi kabul edilemez. Fakat bir kimse, kendi bahçesine düşen başkasına ait bir malı mâlik olma arzusıyla hâkimiyeti altına alırsa, bu fiilî sebebiyle haksız ve tazminle yükümlü bir konumda olmasına rağmen yine de o şeyin zilyedi kabul edilir.

Zilyedliğin teşekkülünde iradenin yeri fıkıhta ayrı bir tartışma konusudur. Fakihler genelde, iradenin zilyedliğin teşekkülü bakımından temel bir unsur olduğu kanaatini benimsemekle birlikte iradenin hangi durumlarda bulunduğu konusunda farklı düşüncüler. Şâfiîler fiilî hâkimiyetin varlığını zilyedlik hususunda tek başına yeterli bulurken Hanefî, Mâlikî, Hanbelî ve Zâhirîler iradenin varlığı için fiilî durumun zilyedliği ortaya koyacak biçimde alenî olmasını gerekli görmüşlerdir. Buna göre bir kimsenin kendi ihtiyaçlarını temin veya hayvanlarını sulama amacıyla bir kuyu kazması bu kuyu hakkında zilyedlik ihdas ettiğini beyan etmedikçe ihya anlamına gelmez. İradeyi gerekli görenlerle görmeyenlerin fikirlerini uzlaştıracı bir yöneme göre ise zilyedlikte fiilî hâkimiyet hakikî veya hükmi olabilir, elde edilecek eşyanın özelliğine ve zilyedlik oluşturma şekline göre değişir (Mecelle, md. 1248). Zilyedlik aslen veya devren kazanılabilir. Aslen iktisap esas itibarıyla mubah mallara el koyma ile olur; ölü arazinin ihyası, avlanma, sahihsiz arazideki meyveyi, ot veya odunu toplama, maden ve define çıkarma bu türdendir. Zilyedliğin mülkiyetle birlikte kazanıldığı mubah mallara el koymanın yanı sıra kayıp eşyayı bulma, hukukî tağyir, malların karışması veya karıştırılması, ganimet elde etme yolları da zilyedliğin aslen kazanıldığı yollardır. Zilyedliğin devren iktisabı ise akidlerde ve mirasta malın teslimi, tasarrufa imkân verilmesi, malların taksimi gibi yollarla gerçekleşir.

Mal üzerindeki fiilî hâkimiyeti icra etme imkânının sürekli olarak ortadan kalkmasıyla zilyedlik kaybedilmiş olur. Zilyedliğin kaybı bir şeyin satışı veya hibe edilmesi şeklinde iradî olabileceği gibi gasp yahut hırsızlık neticesi elden çıkmasında

olduğu gibi gayri iradî de olabilir. Zilyedliğin kaybı ile zilyedliği doğuran hakkın kaybı farklı şeylerdir. Zira İslâm hukukuna göre taraflar iradî olarak zilyedliğin hukukî sebebinde bir değişiklik yapmadıkça hakka dayalı zilyedlik ortadan kalkmaz. Ancak müteahhir dönem uygulamasında, her ne kadar dinî açıdan hak ortadan kalkmasa da şer'î bir mazeret bulunmadıkça söz konusu hakkın belli bir süre içerisinde istenmesi gerektiği, süresinde istenmeyen hakların dava konusu edilemeyeceği yönünde bir kabul oluşmuştur. Uygulamada bu şekilde süre konulmasının gerekçesi ispat zorluğu ve hukukî istikrarı sağlama düşüncesidir.

Hukuktaki Rolü. Fıkıhta zilyedliğin hak kazandırıcı fonksiyonu mubah mallara hasredilmiş olup başkasına ait bir hak sadece zilyedlik sebebiyle el değiştirmez. Bu bağlamda hakka dayalı olsun veya olmasın herhangi bir tartışmanın söz konusu olmadığı hallerde zilyed, hâkimiyeti altında bulundurduğu eşyayı koruma ve üçüncü kişilerin saldırılarına karşı koyma yetkisine sahiptir. Kimin hak sahibi olduğu konusunun tartışıldığı durumlarda Mâlikîler diğer mezheplerden farklı olarak zilyedin deliline öncelik tanımışlardır. Onlar da, zilyedliğin esasen mülkiyet sebebi olmayıp ona karine teşkil ettiği görüşünde olmalarına rağmen (meselâ bk. İbn Rüşd, XI, 265) bir adım daha ileri giderek belli süre ve şartlar dahilinde eşya üzerindeki zilyedliği mülkiyet kazandırıcı bir sebep kabul etmişlerdir. Mubah malların elde edilmesinde olduğu gibi zilyedliğin doğrudan mülkiyet kazandırıcı bir rol oynadığı aslı iktisap halleri dışında devren iktisapta zilyedliğin nakli akdin tamamlayıcı unsuru durumundadır. Meselâ faiz cereyan etmemesi için peşin alışveriş gerektiren misli malların alım satımında hibe, vasiyet, karz, rehin, âriyet, vedîa ve sarf akidlerinde akdin sahih olarak tamamlanabilmesi veya bağlayıcı olması için zilyedliğin devri zaruri görülmüştür. Fıkıhta aynı hakların iktisabı akidle temin edilmekle birlikte, özellikle menkul mallarda zilyedliğin devri gerçekleşmedikçe bu mallar üzerinde yeni alım satım söz konusu olamaz. Dolayısıyla her ne kadar mülkiyetin akidle intikal ettiği kabul edilse de zilyedlik elde edilmediği müddetçe mal üzerindeki tasarruf sınırlı olacaktır.

Zilyedlik Davası. Herhangi bir itiraz vâki olmadığı müddetçe bir malı elinin altında tutan kişi o şey üzerinde müstakil zilyeddendir ve bu durum zilyedliğin mülkiyet karinesidir. Ancak bir şey üzerinde birden

fazla kimsenin zilyedlik iddia etmesi halinde taraflardan delil istenir. Tarafların delil getirememesi durumunda mevcut zilyedin lehine bir mülkiyet karinesi bulunduğu hükmedilir ve ispat külfeti zilyed olmayana düşer. Fakihler prensip olarak herhangi bir hakka dayanmayan zilyedliklerin hukuken koruma altında bulunmadığını, zilyedliğin korunması için bir hakka dayalı olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu sebeple İslâm hukukunda zilyedliğin korunmasında meseleye, hukukî istikrarın devam ettirilmesi değil deliller yoluyla gerçek zilyedin tesbiti açısından yaklaşmış, bunun için de fiilî zilyedliklerin değil hukukî zilyedliklerin korunması ön planda tutulmuştur. Haklı zilyedlikler de zilyedin hakkını fiilî olarak müdafaa etmesi, zilyedlik davası veya zilyedliğin idarî yoldan muhafazası şeklinde üç farklı şekilde korunmuştur. Zilyedlik davaları zilyedliğin iadesi veya ispatı davası şeklinde açılabilir. Zilyedliğin idarî yoldan korunması görevini geçmişte hisbe teşkilâtı yürütmüştür.

İslâm hukukuna göre mülkiyet veya zilyedlik davalarında zilyed davalı, zilyed olmayan ise davacı kabul edilir. Bunun tesbiti davanın seyri ve ispat yükü bakımından önemlidir. Çünkü zilyedlik davalarında ispat yükü davacıya aittir, davalı konumundaki zilyedden sadece yemin etmesi istenir. Davalı yemin ederse mal onun zilyedliğinde bırakılır. Gerçek hak sahibinin hakkını ispat edememesi veya hiçbir mazereti olmadığı halde belli bir süre içerisinde dava açmaması durumunda zaman aşımı devreye girer ve sonradan aynı konuda yeni bir dava açılmaz. Zira artık dava açısından ispat güçlüğü artmış, hukukî istismanın korunması, mahkemelerin boş yere işgal edilmemesi fikri ağır basmıştır. Bu sürenin ne kadar olduğu ictihadî bir husus olmakla birlikte fakihler başlangıçta gayri menkuller için otuz altı sene, otuz üç sene, otuz sene gibi zaman aşımı sürelerinden bahsetmişlerdir. Daha sonraki dönemlerde ve özellikle Osmanlılar döneminde söz konusu süreler uzun bulunmuş, istisnaî haller dışında dava açma süresi on beş yıla sınırlandırılmıştır. Menkul mallarda ise bu süre, elbise gibi çabuk yıpranan nesnelere veya tarım aletlerinde bir veya iki, hayvanlar hususunda iki veya üç yıl ile sınırlıdır. Aynı şeyler akrabalar arasında söz konusu olduğunda bu müddet on yıla kadar çıkarılabilir.

Haksız Zilyedin Sorumluluğu. Haksız zilyedin elindeki hak sahibine iade etmesi genel kuraldır. Ancak iade yükümlülüğü

ğü, zilyedin iyi ya da kötü niyetli ve iade edilecek malın elde mevcut olup olmamasına göre farklı hükümlere tâbidir. Fakihler, iyi niyetli zilyedin her hâlükârda haksız zilyedi olduğu şeyi aslı zilyedine iade yükümlülüğünün bulunduğunu, ancak iyi niyeti sebebiyle dinî açıdan günahkâr olmayacağını ifade etmişlerdir. Mâlikiler'e göre, bir arazide iyi niyetli kiracıyla zilyed olan kimse söz konusu arazide ziraat yapmakta iken hak sahibi ortaya çıkarsa ve arsasındaki ekinlerin sökülmesini talep etse bu isteği dikkate alınmaz; kendisi sadece yerin kira bedelini isteyebilir. Kiracı kötü niyetli zilyed olduğunda ise aynı olayda ekinleri sökmesi gerekir. Çünkü kötü niyetli zilyedin mal mevcutsa aynen iadesi, mevcut değilse karşı tarafın zararını tazmin etmesi genel kuraldır. Ayrıca onun fiilî hâkimiyeti iyi niyete dayanmadığından mala gelebilecek her türlü hasar ve zarardan da sorumludur. Hatta bu zararın, kişinin fiilinin bir sonucu olması ile semavî bir âfet neticesinde olması arasında bir fark yoktur. Ancak mal, başkasının kusuru neticesinde telef olmuşsa bu durumda haksız zilyedin o kimseye rücu ederek zararını tazmin ettirme hakkı doğar.

BİBLİYOGRAFYA :

Şemsüleimme es-Serahsî, *el-Mesbû't*, Beyrut 1414/1993, V, 201-202, 241; VII, 132, 172-174; X, 55, 171; XI, 46, 73, 89; XII, 82; XV, 32; XVI, 161; XVII, 29, 33, 54; ayrıca bk. tür.yer.; Gazzâlî, *el-Vasî't* (nşr. Ahmed Mahmûd İbrâhîm – M. M. Tâmir), Kahire 1417/1997, III, 192, 269; IV, 225, 318; VII, 413, 433-435, 440; ayrıca bk. tür.yer.; İbn Rüşd, *el-Beyân ve't-ta'şîl* (nşr. Muhammed Haccî v.dğr.), Beyrut 1408/1988, IX, 252, 260; X, 34, 318; XI, 46, 79, 145, 146-152, 173, 179, 189, 265; ayrıca bk. tür.yer.; Kâsânî, *Bedâ'i'c*, IV, 37; V, 244; VI, 225, 232, 236, 240, 254; VII, 143-150; ayrıca bk. tür.yer.; Burhâneddin el-Merginânî, *el-Hidâye* (nşr. Tallâl Yûsuf), Beyrut, ts. (Dâru ihyâ'it-türâsî'l-Arabî), II, 289; III, 128, 156, 169, 170; ayrıca bk. tür.yer.; Muva'ffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Kahire 1388/1968, IV, 380; X, 134, 247, 249, 254, 256, 257, 267, 269, 270, 274; ayrıca bk. tür.yer.; İzzeddin İbn Abdüsselâm, *Kavâ'idü'l-ahkâm* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Kahire 1414/1991, I, 106, 183-184; II, 53, 56, 139, 141, 154, 185; Bedreddin ez-Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* (nşr. Teyyîr Fâik Ahmed Mahmûd), Küveyt 1402/1982, I, 95-96, 172; III, 369-372; İbn Receb, *Takrîrü'l-kavâ'id ve't-tahrîrü'l-fevâ'id* (nşr. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âlû Selmân), Kahire 1419/1999, I, 294; II, 316, 321, 324, 329, 334, 355, 378; Burhâneddin İbn Ferhûn, *Tebşiratü'l-hükâm* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Kahire 1406/1986, I, 377-378, 383; II, 99-110; Hattâb, *Mevâhibü'l-celîl*, Beyrut 1412/1992, V, 18, 46-47; VI, 56, 128, 192, 209-210, 221-230; Hatîb eş-Şîrbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, Beyrut 1415/1994, II, 104, 447; III, 59, 229, 333, 345; VI, 409, 414, 415, 428, 436; ayrıca bk. tür.yer.; *Mecelle*, md. 1248, 1660, 1661, 1662, 1663, 1674, 1679, 1754; Jale G. Akipek, *Türk Eşya Hukuku*, Ankara 1972,

I, 137 vd., 165-166; M. Abdülcevâd Muhammed, *el-Hiyâze ve't-tekâdüm fi'l-fıkhî'l-İslâmî: el-Mukâren bi'l-kânûnî'l-va'dî*, İskenderiye 1397/1977, s. 52, 58; Ali el-Haffî, *Ah'kâmü'l-mu'âmelâti's-şer'iyye*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-fikri'l-Arabî), s. 73-105, 429, 433, 434; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1991, III, 7, 192-212; Şevket Topal, *İslâm Hukukunda Zilyedlik* (doktora tezi, 2000), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., "İslâm Hukuku Açısından Zilyedliğin Oluşumunda İrâdenin Yeri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 11, Samsun 1999, s. 239-256; Davut Yaylalı, "İslâm Hukukunda Zamaşımı", *UÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV/4, Bursa 1992, s. 157-159; "Tenâzu' bi'l-eydî", *Mu.F*, XIV, 39-41; "Hiyâze", a.e., XVIII, 274-290; "Vaz'u'l-yed", a.e., XLIII, 301-314.

ŞEVKET TOPAL

ZİLZÂL SÛRESİ

(سورة الزلزال)

Kur'an-ı Kerim'in doksan dokuzuncu sûresi.

Adını ilk âyetinin son kelimesinden alır ve ez-Zelzele, İzâ zülzilet sûresi diye de anılır. Medenî veya Mekki olduğu hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Taberî ve Kurtubî, Medenî diye kaydetmiş (*Câmi'u'l-beyân*, XXX, 337; *el-Câmi' li-ahkâmü'l-Kur'an*, XX, 100), Süyûtî de bunu tercih etmiş (*el-İtkân*, I, 36), İbn Âşûr ise Mekki olduğunu söylemiştir (*et-Ta'hrîr ve't-tenvîr*, XXX, 437). Sekiz âyet olup fâsilası "ا، م، ه" harfleridir. Sûrenin konusu kıyametin kopması ve insanların dünyada işledikleri ameller için hesaba çekilmesi hakkındadır.

Zilzâl sûresi yerin büyük bir sarsıntı ile sarsılacağı ve içindeki ağırlıkları (eskâl) dışarıya atacağı günü hatırlatılmakla başlar. Diğer âyetlerde sûra üfürülmekle vuku bulacağı ifade edilen bu olayın (*ez-Zümer* 39/68) ikinci üfleyişle meydana geleceğini söylemek mümkündür. 2. âyette yer alan "eskâl" kelimesi Taberî ve İbn Kesîr'e göre yerin karnındaki (kabirlerdeki) ölüleri anlatır. Buna yer küresinin kendi içinde sakladığı çeşitli maden ve hazineler de eklendiği takdirde bu yer sarsıntısını birinci ve ikinci üfleyiş olarak kabul etmek gerekir. Ardından, tasvir edilen durum karşısında inkârcılar veya bütün insanlar hayrete düşüp, "Arzın bu hali nedir?" diyeceklerdir. O gün Cenâb-ı Hakk'ın ilhamıyla yer küresi, üzerinde işlenen bütün amelleri haber verecektir. Dünyada peygamberlerin tebliğlerine doğrudan veya dolaylı biçimde muhatap olan insanlar tek başlarına ve dağınık şekilde hesap yerine geleceklerdir.

Zerre kadar iyilik yapan da zerre kadar kötülük yapan da karşılığını bulacaktır.

Sûrenin tefsiri hakkında rivayet edilen hadislerden biri şöyledir: Abdullah b. Ömer'den nakledildiğine göre sûre nâzil olurken orada bulunan Ebû Bekir ağlamaya başlamış, Hz. Peygamber bunun sebebini sorunca sûrenin kendisini ağlattığı söylemiş, bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Siz hiç hata etmez, günah işlemez olsaydınız Allah Teâlâ sizden sonra hata edip günah işleyen bir ümmet yaratır ve -tövbe etmeleri üzerine- onları affederdi" (Vâhidî, s. 368; Heysemî, VII, 141). Resûl-i Ekrem, yerin içinde sakladığı haberlerden bahseden 4. âyete atıfta bulunarak yerin sakladığı haberlerin ne olduğunu sormuş, yanındakiler bunu Allah ve resulünün bildiğini söyleyince şöyle demiştir: "Yerin içinde barındırdığı haberler, Allah'ın her erkek ve kadın kulu için yer üzerinde işlediği amellere şahitlik edip şöyle demesidir: 'Benim sırtımda filân ve filân günde şu ve şu amelleri işledin; evet yerin haberleri bundan ibaret'tir" (*Müsned*, II, 347; Tirmizî, "Şifâtü'l-kıyâme", 7; "Tefsîrü'l-Kur'an", 99).

Sûrenin fazileti hakkında rivayet edilen hadise göre bir sahâbî Resûlullah'ın huzuruna gelip kendisine Kur'an okutmasını istemiş, Hz. Peygamber "elif lâm râ", "hâ mîm" veya tesbih kavramıyla başlayan sûrelerden okumasını söylemiş, sahâbî bunların her biri için, "Yaşım ilerlemiş, kalbim sıkıntılı hale gelmiş, dilim de kalınlaşmış" şeklinde mazeret beyan ederek kendisine özlü bir sûre okutmasını talep etmiştir. Resûl-i Ekrem ona Zilzâl sûresini okutmuştur. Sahâbî okumasını bitirince, "Seni hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki hayatımın sonuna kadar buna başka bir şey ilâve etmeyeceğim"

Zilzâl sûresi

